

Hegedűs Annamária

Misztótfalusi Konferencia a Hegyvidéken

A betűmetszésben rövid idő alatt olyan jártasságra tett szert, hogy – amiként ő maga írta – az övénél szebb betűket nem öntött senki Amszterdamban. *Misztótfalusi Kis Miklós*nak köszönhetjük az örmény nyelvű könyvnyomtatást, hiszen királyi megrendelésre ő öntötte az első örmény betűket, melyeket könyvnyomtatáshoz használhattak. Az ő emlékére tartottak konferenciát a Hegyvidékiek.

Misztótfalusi Kis Miklós

Alsó-Misztótfalu, 1650 – Kolozsvár, 1702. március 20.

Tanulmányai Alsó-Misztótfaluban, 1662-től Nagybányán, 1666-tól Nagynyeden. 1677-től tanító Fogarason.

Amszterdami évek

1680-tól Amszterdamban a könyvnyomtatás mesterségét kezdte tanulni *Willem Blaeu* és *Dirk Voskens* műhelyében. Nemcsak a szedést, nyomást, hanem a betűmetszést és öntést is megtanulta. A betűmetszésben rövid idő alatt olyan jártasságra tett szert, hogy – amiként ő maga írta – az övénél szebb betűket nem öntött senki Amszterdamban. Tanulóideje három esztendeig tartott, de gyors előrehaladása mesterét annyira kielégítette, hogy most már ő fizetett *Misztótfalusi* munkájáért.

Most már maga látott hozzá, hogy a távoli, idegen városban a magyar bibliát kinyomtassa. Saját nyomdát alapított, mely hamar virágzásnak indult, sok megrendelést kapott. Temérdek munkája közepette is legfontosabb volt számára a magyar nyelvű biblia kinyomtatása. Költségeinek fedezésére 2500 aranyat kért hazulról, de miután az otthoniak megtagadták a hozzájárulást, a maga költségén folytatta a nyomtatást. Maga metszette hozzá a betűket, és saját pénzén vásárolta hozzá a finom hollandi papírost.

Misztótfalusi nemcsak jó és szép kiállítású, de hibátlan és tökéletes szövegű magyar bibliát akart létrehozni. Ő maga is mint teológiát tanult és nyelvész sokat javított a szövegen, s ebben segítségére volt több, Hollandiában tanuló magyar diák. E javításoknak a híre eljutott szűkebb hazájába is, ahol menten azt a vádat koholták ellene, hogy meghamisítja a bibliát. Ezért *Teleki Mihály* megbízta a Berlinbe induló *Kolozsvári István* gyulafehérvári tanárt, látogasson el Amszterdamba is, hogy *Misztótfalusi* eltérítse a biblia nyomtatásától.

Kolozsvári meg is érkezett Amszterdamba, s küldetéséhez híven rá akarta venni *Misztótfalusi* a munka abbahagyására. Miután

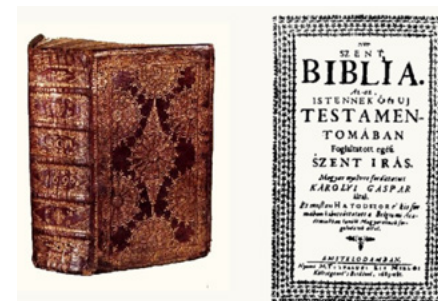
ő nem volt hajlandó eredeti célkitűzésétől eltérni, *Kolozsvári* panaszt tett ellene az amszterdami egyháztanács előtt. Az egyháztanács színe elé idézte *Misztótfalusit*, de az ahelyett, hogy helyt adott volna *Kolozsvári* panaszának, még buzdította is *Misztótfalusit* a munka folytatására. Ő tovább is haladt a munkájában, és 1685-ben elkészült vele.

A biblia első példányát elküldte *Teleki Mihálynak*, aki elragadtatással vette kézbe a gyönyörű könyvet, szövegét is teljesen hibátlanak találta. *Teleki* kezdeményezésére elhatározták otthon, hogy *Misztótfalusit* hazahozatják. Az útiköltség céljára 200 aranyat küldtek neki, amelyet *Misztótfalusi* vissza akart küldeni, mert nyomdája már oly mértékben fellendült, hogy ilyen segélyre nem volt szüksége. Eszébe jutott azonban, hogy az otthoniak emiatt megsértődnének, s ezért a maga pénzéből is megtoldva, szétosztotta a küldött összeget a Leydenben és Utrechtben tanuló szegény magyar diákok között.

Misztótfalusi Kis Miklós örmény, georgiai betűi – Az örmény nyelvű könyvnyomtatás előzményei

Elsőként velencei mester, neve ismeretlen *Jacques Sanlecques* francia betűmetsző *Christoffel van Dyck* (*Dijck*) betűmetsző *Maté Dzareci*, az első örmény nyomdatulajdonosnak dolgozott Amszterdamban. A nyomdát *Voszgan püspök* irányította. 1662-ben adták ki a *Breviáriumot*, 1664-ben pedig a *Hymnáriumot* (himnuszgyűjtemény).

Voszgan püspök Marseillesbe költözése után 12 évig nem nyomtattak örmény könyvet Amszterdamban. Az új nyomdász, *Mattheus Hovhanneszján* anyai nagybátyjával, *Thomas Nuricsanyján* püspökkel körülbelül abban az időben érkezett Marseillesből Amszterdamba, mikor *Misztótfalusi* már befejezte a betűmetszés tanulását *Dirk Voskens* műhelyében.

Az Amszterdamban kiadott Biblia

Misztótfalusi tanulóéveiben sokat foglalkozott görög, szír, héber és a keleti betűk javításával és a hiányzó matricák vésésével. Hovhanneszján családi neve helyett szülővárosa nevéből képzett *Vanantecinek* hívták. Később a nyomdáját is csak ekként emlegették, s ezzel a névvel került bele az örmény nyomdászati történetébe. *Vananteci* háromféle betűt rendelt tőle. Elsőként készített betűi nagyobbak és vastagabbak voltak. A kiemelést szolgáló nagybetűinek dőlése egyenletesebb volt; betűi hasonlítottak *van Dyck* betűihez. *Misztótfalusi* sokkal büszkébb volt georgiai betűire, mert azt gondolta, elsőként készítette el ezeket. Ma már tudjuk, hogy kb. 60 évvel korábban Rómában elkészítették őket nem királyi megrendelésre. *Misztótfalusi* georgiai betűi

Az MTA tulajdonában lévő 17. századi örmény katolikus breviárium

nem voltak túl sikeresek, mert nem ismerték őket, s leegyszerűsítette a finom görbületet. A hozzá érkezett, természetesen kézzel írt betűkkel kapcsolatban nem kaphatott semmiféle segítséget, erős bennük az örmény betűk hatása. Latin betűi viszont világhírűvé váltak.

Főbb amszterdami munkái

- 1685-ben a magyar nyelvű Bibliát adta ki saját költségén 3500 példányban, úgy a maga egészében
- 1685-ben készítette el az örmény betűket, amelyeket kisebb változtatásokkal mind a mai napig használnak az örmények világszerte. Mechitar 1670 körül meghozatta *Misztótfalusi* betűit Amszterdamból. Nem tudjuk, megtalálhatók-e még Velencében.
- 1686-ban külön a Zsoltárokat és az Újszövetséget is közel 4500 példányban.

1689 őszen visszaindult hazájába. Kolozsváron telepedett le, ahol 1693-ban nyomdát alapított. Csaknem kezdettől fogva haláláig könyvek kiadásával, valamint azok javításával és bővítésével foglalkozott. Helyi megrendeléseket követően megbízásokat kapott Lengyelországból, Németországból, Svédországból, Angliából. Dolgozott a grúz fejedelemnek, Cosimo de' Medici toszkánai hercegnek, a Vatikánnak, a bécsi jezsuitáknak, kínaiaknak is. Az ő nevéhez

fűződik az első magyar nyomtatott szakácskönyv kiadása, amiben 213 recept van. Életművének része a Janson néven ma is ismert betűtípus, amely az amszterdami tartózkodása végeztével értékesített betűkészletéből származik.

Az ő nyomdájában készült művek

- Szent Biblia (Amszterdam, 1683)
- Psalterium (1683)
- Hymnarium (1685)
- Szent Biblia (1685)
- Haller János: Hármastória (1695)
- A genevai szent gyülekezetnek Katechismus, (fordítás, Kolozsvár, 1695)
- Szent Dávid királynak soltári (1686)
- Újtestamentum (1687)
- Retractatio (Kolozsvár, 1698)
- Szakáts mesterségnek könyvetskéje (1698)
- Werbóczi István: Tripartitum (1698)
- Emmanuelis Alvari: E Societate Jesu (1699)

Az 1685-i amszterdami örmény Hymnarium címlapja

- Szent Siklus (1700)
- Historia Sacra (1701)
- Szenczi Molnár Albert: Discursus de summo Bono, a' leg-főbb jóról... (1701)
- Nyéki Vörös Mátyás: A földi részeg szerencsének és ditsőségnek állhatatlan lakodalmában tombolók jóra intő tsengetyűje... (1701)
- Summa Controversiarum Theologicarum (1701)
- Fundamenta Theologiae Didascalicae (1701)
- Páriz Pápai Ferenc: Életnek könyve (1702)
- Garizim és Ébál (1702)

Misztótfalusi Kis Miklós által írt és nyomtatott művek:

- Siralmas Panas; Istennek Kolozsváron fekvő nagy haragjáról, abból származott egynéhány súlyos ostoriról, és annak nevezetesen az 1697. Esztendőben, Pünköszt Havának 6-dik napján iszonyú tüzellel való megpusztításáról. Mellyben e Városnak siralmas sorsának lerajzolását és a megtérésre való Intést Istenhez nyújtott áhitatos Könyörgő Ének rekesztibé. Emlékezetnek okaért irattatott M. Tótfalusi K. Miklós által. (Kolozsvár, 1697)
- Kegyességgel, Betsülettel, közönséges Munkával érdemlett igazság koronája (Bethlen Elek halálára írt gyászversek). Mellette külön címlappal: «Ehez adatatik egy közönséges halotti oratio.» (Kolozsvár, 1697)
- Apologia Bibliorum Anno 1684. Amszterdami impressorum, út & Orthographiae in iis observatae ... (Claudiopoli, 1697)
- Maga személyének, életének, és különös tselekedetinek Mentsége. Mellyet az Irigyek ellen kik a közönséges Jónak eránt meggátolói, irni kényszerítettet. (Kolozsvár, 1698)

Emlékezete

Enyedi kollégista társa, *Pápai Páriz Ferenc* versben búcsúztatta halálakor, s ezt *Erdélyi Féniks Tótfalusi Kis Miklós...* c. alatt *Bod Péter* 1767-ben ki is adta Nagyenyeden. *Németh László* drámája, az *Eklézsiamegkövetés* (1946) *Misztótfalusi* tragédiáját dolgozta fel. Válogatás jelent meg műveiből *Tordai Zádor* bevezetőjével (1954); *Jancsó Elemér Misztótfalusi Kis Miklós öröksége* címmel írt róla az Utunkban (1954/10); *Szabó Lajos Mentség* c. drámában elevenítette fel a közel három évszázados nyomdásztragédiát (1955), a darab azonban csak jóval később került színre Temesvárt, amikor is a főhöst *Sinka Károly*, *Pápai Páriz Ferencet Fábrián Ferenc* és *Bethlen Miklóst Mester András* játszotta (1970). Az 1970-es évek elején a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület a kiemelkedő teljesítményt nyújtó könyvművészek, tipográfusok, grafikusok számára Tótfalusi Kis Miklós-díjat alapított a tiszteletére.

Erdélyi féniks (1974) c. kötet jelent meg *Jakó Zsigmond* bevezetésével és jegyzetivel, melyek a híres nyomdász helyét tisztázzák a magyar művelődéstörténetben. A kötet szerkesztőjét előadásra hívta meg a nagybányai magyar szabadegyetem (1978); a szülőfaluban irodalmi múzeum alakult *Molnár József* református lelkész fáradozásai nyomán. Ennek a gyűjteménynek 1990 óta lelkes adományozója támadt *Molnár József* nyomdász-író, a müncheni új Látóhatár szerkesztőjének személyében, aki *Tótfalusi Kis Miklós firenzei betűinek nyomában* c. alatt lapjában szakmailag illusztrált és nemzetközi bibliográfiával ellátott tanulmányban tárta fel neves elődje nyomdaművészeti jelentőségét. Az általa egész Európából összegyűjtött anyag átadására és a régi parókia épületében elhelyezett, megújított múzeum avatására 1991. szeptember 7-én került sor Misz-

tótfaluban. A múzeum falára emléktábla került, s az adományozó felolvasta *Misztótfalutól a világhírig* c. írását. A müncheni adományt *Sütő András* köszönte meg, s *Bálint Tibor* értékelte az örökséget, amely *“csiszoltabb anyanyelvhez juttatott, Euró-pához segített közelebb bennünket”*.

A felújult *Misztótfalusi Kis Miklós* emlékezete szellemében a Helikon Szöveggyűjtemény rovatában tett közzé anyagot (1991/8), a Korunk pedig magyar fordításban jelentette meg *Horst Heiderhoff A betűművész Kis Miklós modern felfedezése* c. tanulmányát (1992/6).

Ugyancsak 1991-ben Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület alakult Nagybányán, a város és a vidék művelődésének fellendítésére. Az Egyesület, amelynek elnöke *Pohl Antal*, majd *Dávid Lajos*, szerepet vállalt az évenkénti koltói Petőfi-nap, a nagysomkúti Szilágyi Domokos-, a koltói Teleki Sándor-évfordulók megszervezésében, a környék magyar művelődési együtteseinek támogatásában, egy nagybányai EMKE-könyvtár és EMKE-otthon létrehozásában, egy nagybányai *EMKE-füzetek* c. könyvsorozat kiadásában.

Felhívások!

Kedves Olvasók!

Ha szeretné elektronikus formában is olvasni híreinket, vagy van olyan örmény származású rokona, barátja, ismerőse, aki szívesen bekapcsolódna kulturális életünkbe, kérjük értesítsen minket a magyar.ormeny@t-online.hu e-mail címen.

Az éves tagdíj befizethető minden hónap 3. csütörtökén a Fővárosi Örmény Klub idején vagy banki átutalással az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 10100792-72594972-00000007 számlaszámára. Az éves egyesületi tagdíj naptári évre szól, összege 3000 Ft/év, nyugdíjasoknak és diákoknak 2000 Ft/év. Köszönjük!

A járvány az Orlay utcai templom fenntartására máskor befolyó perselypénzt és egyéb adományokat is megapasztotta az utóbbi időben. Kérjük, hogy aki teheti, lehetőségeihez mérten támogassa pénzügyileg is a templomot adományával, amelyet a plébánia **11707024-20005210** számlájára tud küldeni.

Elindult az Örmény Arcok oldal (www.ormenyarcok.hu), ahol az örmény közösség régi fotóit lehet megnézni. Küldje el Ön is régi családi fotóit, hogy bővüljön az oldal. A beküldés menetéről minden információt elolvashat az oldalon.

Köszönjük!
Szerkesztőség

Kedves Olvasóink!

Fájdalommal tudatjuk, hogy **Mártonffy Miklós** zeneszerző november 10-én életének 79. évében visszaadta a lelkét Teremtőjének.

Legutóbb a Tarka Napon találkozhattunk vele és szalonzenéivel, szonzonjaival. A 2018-ban megjelent Magyar Krónika cikkel emlékezünk vidámságára, hangjára és eleganciájára.

Búcsúztatása 2021. december 7-én volt az Avilai Szent Teréz templomban. Hálásak vagyunk, hogy ismerhettük őt!

Galsai Dániel

Játszd a régi zenéket!

Ha kedd-szerda este belép az ember a Nagymező utcai Kimberly bárba, azt érzi, hogy korszakok hangulatai, ízei, hangjai úgy keverednek az otthonos kis helyiségben, akár egy jó koktélnak a különféle hozzávalók. A dizájn letisztultan modern, a fények melegek, igazi bárhangulatot árasztanak, ám a falakon a képek múlt század 40-es, 50-es, 60-as éveit idézik. Az ajtóval szemben, a sarokban nagyon modern instrumentum mögött ül a zongorista. És amint leüti az első hangokat, minden, ami az ajtón kívül van, egy pillanat alatt eltűnik. Maradnak a hangulatok, a múlt slágerei, a finom dzsesszes átiratok, a keserédes boldogság melódiái.

A zongoránál egy lassan eltűnő műfaj egyik honi legnagyobbja és a nagy idők tanúja, *Mártonffy Miklós*.

Ha egy gyerek a jövőjét tervezi, általában orvos szeretne lenni, ügyvéd, vasutas vagy autószerelő. Ha ne adj' isten művészi pályára vágyik, akkor a világ nagy színpadai szerepelnek az álmaiban. De hogy „születik” a bárzongorista?

Drága édesanyám tanácsa volt. Polgári származásom miatt nem lehettek túl nagy terveim az egyetemek jó részén. Akkoriban még a zeneművészeti főiskolán nem volt dzsessztanszak, a komolyzenét ugyan mindig is szerettem, de nem szerettem volna koncertzongorista lenni. De több amolyan magániskola volt szerte a városban, ahol a közelmúlt zsenijeit tanítottak, akiktől mindent meg lehetett tanulni, ami egyáltalán tanítható.

Mikor kezdődött a karrierje?

Hát, nem tegnap volt... egészen pontosan 1961-ben. Eleinte nagyon sokat szerepel-

